

NORGES HØYESTERETT

Den 30. juni 2005 avsa Høyesterett kjennelse i

HR-2005-01069-A, (sak nr. 2005/440), straffesak, anke,

A (advokat Arild Dyngeland – til prøve)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (assisterende riksadvokat Hans-Petter Jahre)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Flock**: Saken gjelder spørsmålet om forvaring skal idømmes, jf. straffeloven § 39 c nr. 1, for medvirkning til overtredelse av straffeloven § 229 første straffalternativ jf. § 232 som ledd i forsøk på ran begått mot en 68 år gammel kvinne i hennes hjem.
- (2) I straffesak mot A avsa Bergen tingrett 8. oktober 2004 dom som for hans vedkommende hadde slik domsslutning:

”.....
2. A f. 0.0.1958 dømmes for overtredelse av straffeloven § 268, 2. ledd jfr. § 267 jfr. straffeloven § 49, § 229, 1. straffalternativ jfr. § 232, § 127, 1. ledd 1. straffalternativ, § 128, § 257 og § 333 til forvaring etter straffeloven § 39 c nr. 1 med en tidsramme på 5 – fem – år og en minstetid på 2 – to – år og 4 – fire – måneder. Han tilkommer fradrag for utholdt varetekt med 146 – etthundreogførtiseks – dager, jfr. straffeloven § 60.”
- (3) A ble også dømt til å betale erstatning og oppreisning til ransofferet med til sammen kr 81 860.
- (4) Domfelte anket dommen til Gulating lagmannsrett. Anken rettet seg mot bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for de poster i tiltalen som gjaldt forsøk på grovt ran og medvirkning til legemsbeskadigelse med særlig farlig redskap. Den gjaldt også straffutmålingen og erstatningskravet fra fornærmede. Den sistnevnte del av anken ble senere frafalt, og de borgerlige rettskrav er dermed rettskraftig avgjort av tingretten.
- (5) Gulating lagmannsrett avsa dom i saken 2. mars 2005 med slik domsslutning:

”Jarle A, født 0.0.1958, dømmes til en overtredelse av straffeloven § 268, 2. ledd, jf. § 267, jf. § 49, og en overtredelse av straffeloven § 229, 1. straffalternativ, jf. § 232, og de forhold som er rettskraftig avgjort ved Bergen tingretts dom av 8. oktober 2004, alt sammenholdt med straffeloven §§ 61 og 62, til forvaring etter straffeloven § 39 c med en tidsramme for 5 – fem – år og en minstetid på 2 – to – år.

Til fradrag går 290 dager for utholdt varetekt.”

- (6) Domfelte har anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Anken gjelder reaksjonsfastsettelsen, idet det gjøres gjeldende at vilkårene for forvaring ikke er oppfylt.
- (7) Jeg er kommet til at anken må forkastes.
- (8) Ranet og legemsbeskadigelsen fant sted i Bergen den 8. mars 2004. Domfelte i vår sak og den 15 år yngre B hadde drevet sammen utover ettermiddagen. Begge var uten penger. Domfelte kjente en eldre kvinne som han tidligere både hadde lånt penger av og stjålet penger fra. Han foreslo at de skulle gå opp i nærheten av ---veien, hvor denne kvinnen bodde, og stjele penger fra henne. Om det videre hendelsesforløp heter det i lagmannsrettens dom:

”På vei til huset plukket de begge opp en eller to steiner. Det er forklart av tiltalte at dette var til å bruke i tilfelle de ble overrumplet noe de hadde diskutert på forhånd. Med steiner i hånden ville de kunne slå hardere hvis det ble behov for det. Tiltalte skal angivelig ha kastet fra seg sin stein før de kom frem, uten at dette får betydning for saken. Det legges til grunn at han var klar over at medtiltalte hele tiden hadde en stein med seg som ble holdt skjult under jakken. De hadde også, kort før hendelsen, diskutert om de skulle ”kline” vedkommende ned eller gå frem på annen måte. Da de kom frem til huset, og gikk opp i andre etasje i forgangen, banket tiltalte på og fornærmede, C, åpnet opp. Tiltalte sa at medtiltalte var skadet og trengte hjelp. Fornærmede stilte seg noe tvilende til dette, og det ble da forklart at han var skutt i armen. Samtidig gjorde medtiltalte bevegelser langs veggen som skulle indikere skadetilstanden. Fornærmede svarte med å si at da burde politi eller ambulanse tilkalles. Da hun snudde seg for å ta telefonen, gjøv medtiltalte frem og slo henne hardt i hodet med steinen samtidig som han veltet henne over ende inn i entreen. Tiltalte har sett dette, og han gikk deretter inn og begynte å undersøke leiligheten for å finne penger.”

- (9) Det fremgår av dommen at fornærmede begynte å skrike kraftig og at domfelte ga uttrykk for at medtiltalte måtte få stoppet skrikingen og at dette skulle skje ved at han holdt henne over munnen. Lagmannsretten fortsetter:

”Medtiltalte festet grep rundt fornærmedes hals og holdt en hånd delvis over munnen hennes. Han tildelte fornærmede ytterligere slag både med og uten stein i hånden.

På grunn av fornærmedes skrik, reagerte en leieboer i etasjen under, og kom opp. Hun ble forskrekket over hva hun så, medtiltalte sittende overskrevs på fornærmede holdende rundt halsen og over munnen, samtidig som det var fullt av blod rundt hvor fornærmede lå, dels i soverommet, dels i entreen. Hun så tiltalte og ba ham få medtiltalte vekk, men han reagerte ikke. Til slutt tok hun tak i medtiltalte og rev ham vekk fra fornærmede og puffet ham ut døren. Tiltalte har da også gått ut, og fornærmede som nå var kommet seg på bena fikk lukket entredøren. Deretter ble politi og ambulanse varslet.”

- (10) Lagretten svarte bekræftende på spørsmålet om ransforsøket måtte anses som grovt, og den svarte også bekræftende på spørsmål om legemsbeskadigelsen skjedde ved bruk av særlig farlig redskap, jf. straffeloven § 232. Ved straffutmålingen la lagmannsretten særlig vekt på at det ble anvendt særlig farlig redskap, slik steinen ble brukt. I tillegg var

ranet forøvet mot en forsvarsløs person på 68 år som bodde alene i leiligheten. Da legemsbeskadigelsen uprovosert var begått av to i fellesskap mot forsvarsløs person, fant lagmannsretten at den skjedde under særdeles skjerpene omstendigheter i sin alminnelighet, og at straffeloven § 232 også av den grunn fikk anvendelse.

- (11) Den medtiltalte, B, ble i tingretten dømt til fengsel i 3 år. Denne dommen er rettskraftig. Som nevnt fant både tingretten og lagmannsretten at vilkårene for forvaring var oppfylt for domfelte i vår sak, A. Anken til Høyesterett gjelder dette spørsmålet.
- (12) Straffeloven oppstiller innledningsvis i § 39 c som grunnvilkår for forvaring at en tidsbestemt straff – fengselsstraff – ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet. I den foreliggende sak er det de to særlige vilkår i § 39 c nr. 1 som er de aktuelle, og som den vesentlige del av prosedyren for Høyesterett har vært konsentrert omkring. Det første av disse vilkårene stiller krav til arten og alvoret i den eller de forbrytelser som domfelte er funnet skyldig i å ha begått. Det annet vilkår stiller krav til fare for at domfelte på ny vil begå en slik forbrytelse. Forsvareren har for Høyesterett gjort gjeldende at ingen av disse to vilkår er oppfylt i dette tilfellet.
- (13) Jeg vil først se på det første vilkåret. Aktuelle alternativer her er ”alvorlig voldsforbrytelse” eller ”annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare”. Påtalemyndigheten har konsentrert seg om det siste av disse alternativene, og jeg gjør det samme.
- (14) I lovforarbeidene nevnes alvorlige tilfeller av ran som eksempel på forbrytelser i denne kategori. Jeg viser til NOU 1990:5 side 84 og Ot.prp. nr. 87 (1993-94) side 107. Av rettspraksis har påtalemyndigheten særlig fremhevet dommen i Rt. 2002 side 1677, hvor kravet om forvaring ikke ble tatt til følge. Ran begått av tre ungdommer i en videoforretning ble karakterisert som et grensetilfelle. To av gjerningsmennene var utstyrt med kniver som det ble truet med, men uten at det ble utøvd vold. I dommen uttales at det må foretas en konkret vurdering i det enkelte tilfellet ”der det bør legges særlig vekt på styrken og alvoret i volds- og/eller trusselinnslaget”.
- (15) Ranet i vår sak særpreges av at det ble utøvd grov vold i en situasjon hvor fornærmede allerede på forhånd var forsvarsløs. Det er opplyst at den steinen som det ble slått med, veide ca. 1,2 kilo. Brukt på denne måten mot fornærmedes hode, må det være klart at risikoen for en langt alvorligere skadefølge var nærliggende. Fornærmede slapp i dette tilfelle unna med et dypt kutt på ca. 7 cm i hodebunnen, kul og skrubbsår i pannen, misfarging på begge sider av halsen, kloremarker på høyre underarm samt to ribbensbrudd. I tillegg kommer de psykiske skader som en dramatisk opplevelse av denne karakter rimeligvis etterlater seg, og som ifølge tingrettens dom hadde ført til at fornærmede ”i betydelig grad har fått redusert sin livskvalitet”.
- (16) En samlet vurdering av den skade og skaderisiko som fornærmede ble utsatt for, sammenholdt med de øvrige omstendigheter rundt ransforsøket og legemsfornærmelsen, gir etter min oppfatning grunn til å konkludere med at det første vilkåret i § 39 c nr. 1 i dette tilfellet så langt er oppfylt. Den omstendighet at ranet ikke ble fullbyrdet, kan i dette tilfelle ikke tillegges nevneverdig betydning.
- (17) Det gjenstår imidlertid å trekke inn de særlige forhold som vedrører domfeltes rolle i det som skjedde. Forsvareren har fremhevet at legemsskaden ble påført fornærmede av B

alene, og at domfeltes mer passive rolle fører til at han ikke oppfyller det første vilkåret i § 39 c nr. 1.

- (18) Forsvareren har med utgangspunkt i den medtiltalte Bs politiforklaringer gjort gjeldende at lagmannsrettens bevisvurdering med hensyn til planleggingen og rollefordelingen mellom de to gjerningsmennene ikke er korrekt. Til dette bemerker jeg at B avga forklaring som vitne i lagmannsretten, og at han da i nødvendig utstrekning ble foreholdt hva han tidligere hadde forklart for politiet. Dette har sammen med domfeltes egen forklaring og bevisførselen om hendelsesforløpet ved selve ransforsøket vært det vesentlige grunnlaget for lagmannsrettens bevisvurdering på dette punkt. På denne bakgrunn finner jeg ikke grunn til å fravike den bevisvurdering som lagmannsretten har gjort.
- (19) Jeg er enig i at en som er domfelt for medvirkning, alt etter hvilken rolle han har spilt, vil kunne bedømmes på en annen måte enn hovedmannen ved vurderingen av om det første vilkåret i § 39 c nr. 1 er oppfylt. Men dette er ikke tilfellet for domfelte i vår sak. Det følger av den beskrivelse av hendelsesforløpet som jeg har gjengitt fra lagmannsrettens dom, at domfelte var initiativtaker, samtidig som han benyttet seg av sitt kjennskap til fornærmede. Den rollefordeling som etter hvert fant sted er forståelig, ut fra den lokalkunnskap som domfelte hadde. Ved sine bekreftende svar har lagretten funnet at den voldsutøvelse som fant sted ved bruk av stein mot fornærmedes hode, også var omfattet av domfeltes forsett. Han så at B slo fornærmede med steinen og hørte at hun skrek, men dette avholdt ham ikke fra å starte letingen etter penger. Jeg tilføyer at en medvirkers deltakelse ved forbrytelser som den foreliggende kan gjøre handlingene mer skremmende for fornærmede enn om gjerningsmannen hadde vært alene, og viser til straffeloven § 232. Der nevnes som et moment ved vurderingen av skjerpene omstendigheter ved legemskrenkelsen at overtredelsen er begått av flere i fellesskap.
- (20) Jeg er etter dette kommet til at det første vilkåret i § 39 c nr. 1 er oppfylt, og går over til å se på vilkåret om nærliggende fare for gjentakelse.
- (21) Ved vurderingen av gjentakelsesfaren gir loven anvisning på flere kriterier. Jeg finner det hensiktsmessig først å se nærmere på spørsmålet om domfelte "tidligere har begått eller forsøkt å begå" en forbrytelse av den karakter som omfattes av det første vilkåret. Sentralt står her det grove ran som han ble domfelt for i Gulating lagmannsretts dom av 1. desember 1993. Ranet ble begått tidligere samme år mot en 82 år gammel kvinne i hennes hjem. Også ved denne anledning ble fornærmede påført legemsskade, blant annet et lårbensbrudd, og domfellelsen gjaldt dermed også overtredelse av straffeloven § 229 annet straffalternativ. Før domfelte forlot åstedet, ødela han ledningen til et telefonapparat, og han forlot fornærmede til tross for at hun lå skadet og hjelpeløs på gulvet. Domfellelsen omfattet følgelig også overtredelse av straffeloven § 242 første og annet ledd. Straffen ble utmålt til fengsel i 3 år og 6 måneder, og påtalemyndigheten ble gitt bemyndigelse til å anvende sikringsmidler etter daværende § 39 nr. 1 bokstav a til f i straffeloven for et tidsrom av inntil 5 år. Ut fra den beskrivelse av de straffbare handlinger som er gitt i lagmannsrettens dom fra 1993, er jeg kommet til at dommen gjelder en forbrytelse av den art som er nevnt innledningsvis i § 39 c nr. 1.
- (22) Det er naturlig i denne sammenheng også å nevne Stavanger byretts dom av 24. april 1992, som gjaldt nok et ran begått overfor en kvinne. På en kirkegård hadde domfelte tatt strupetak på fornærmede bakfra og fått henne i bakken, hvor han tildelte henne slag og

spark i hodet og på kroppen. Deretter rev han håndvesken fra henne og forsvant. Straffen ble den gang utmålt til fengsel i 1 år og 6 måneder, som fellesstraff med den usonede del av en dom fra året før.

(23) I alt er domfelte straffedømt 20 ganger. En stor del av dommene gjelder vinningsforbrytelser. Sikringen fastsatt i lagmannsrettsdommen fra 1993 utløp i 2000. Fra da til lagmannsrettens dom i den foreliggende sak er domfelte straffedømt i alt 3 ganger for vinnings- og mindre voldsforbrytelser, med straffer fra fengsel i 30 dager til 8 måneder.

(24) Ved vurderingen av faren for gjentakelse er det et sentralt moment at domfelte gjennom lang tid har hatt meget store rusproblemer. De ran som han er domfelt for, har alle hatt sammenheng med hans behov for å skaffe seg penger til rusmidler. Således heter det avslutningsvis i den rettspsykiatriske erklæringen som ble avgitt for Gulating lagmannsrett i 1993:

”Observandens alvorligste problem er hans manglende kontroll over alkoholbruken, og det må være grunn til å tro at han ikke på egen hånd makter å få gjort noe med dette. Hans alkoholbruk har vært en årsaksfaktor i de fleste, muligens alle, de straffbare handlinger han har vært involvert i, også den som han nå er siktet for, og de sakkyndige er av den oppfatning at dersom han ikke får sanert sitt alkoholproblem, er der kvalifisert gjentakelsesfare.”

(25) Spørsmålet om fare for gjentakelse må nå selvfølgelig vurderes ut fra dagens situasjon. I personundersøkelsen fra Hordaland friomsorgskontor, avgitt 7. juni 2004, heter det i den avsluttende vurdering:

”A er 46 år gammel enslig mann, tidligere straffedømt ved mer enn 20 tilfeller. Han opplever nå at han ikke har noen faste holdepunkter i sin tilværelse. Han har ikke bolig, ikke nettverk, verken i familie eller i form av venner. Han synes heller ikke ha realistiske og/eller gjennomførbare fremtidsplaner. Denne livssituasjonen er i overveiende grad resultat av hans notoriske alkoholisme. Han erkjenner sitt problematiske forhold til rus, men det vurderes som lite sannsynlig at han kan endre seg dit hen at han ved egen hjelp kan få bukt med problemet. Hans alkoholforbruk er ekstremt og ukritisk. Har han ikke tilgang til alkohol inntar han andre rusmidler. I påvirket tilstand kan han endre personlighet og bli aggressiv med truende og voldelig adferd. Han ønsker å være rusfri for å kunne leve et liv med mening, men synes ikke evne å ta det ansvar dette innebærer.

Han ønsker bistand, men avstår/makter ikke å møte til de avtaler og forpliktelser kontakt med hjelpeapparatet innebærer så lenge det ikke ligger tvang ”i bunnen”.”

(26) Høyesterett har i tidligere dommer om forvaring lagt til grunn at vilkåret om gjentakelsesfare krever at faren må være kvalifisert, og at den på domstidspunktet må vurderes som reell. Og bedømmelsen gjelder situasjonen på et fremtidig tidspunkt, etter at domfelte har sonet den fengselsstraff som alternativt vil bli utmålt. Med de opplysninger som foreligger om de straffbare handlinger som domfelte tidligere har begått, og om hans uendrede livssituasjon preget av rusmisbruk og pengemangel, kan jeg vanskelig se det annerledes enn at det i dette tilfelle er en nærliggende fare for at han på nytt vil begå en alvorlig forbrytelse av den art som er nevnt innledningsvis i straffeloven § 39 c nr. 1.

(27) Jeg er etter dette kommet til at de vilkår for forvaring som er oppstilt i § 39 c nr. 1, er oppfylt. Slik saken ligger an, kan en tidsbestemt straff i dette tilfelle ikke anses

tilstrekkelig for å verne samfunnet, og jeg er av den oppfatning at forvaring i dette tilfelle bør anvendes.

- (28) Det er ingen uenighet om at den tidsramme på 5 år og den minstetid på 2 år som lagmannsretten har fastsatt, er passende, og jeg slutter meg til dette.
- (29) Varetektsfradraget er etter det opplyste 380 dager.
- (30) Jeg stemmer for denne

K J E N N E L S E :

- 1. Anken forkastes.
 - 2. I straffen fragår i alt 380 – trehundreogåtti – dager for varetektsfengsel.
- (31) Dommer **Lund**: Jeg er kommet til at det ikke foreligger en slik kvalifisert fare for tilbakefall til alvorlig voldskriminalitet at forvaring kan idømmes.
 - (32) Som det understrekes i Ot. prp. nr. 87 (1993-94) på side 83, jf. også Rt. 2004 side 209, må vurderingen av gjentakelsesfare hovedsakelig knyttes til objektive momenter. Blant disse står det forhold tiltalte nå dømmes for og hans kriminelle rulleblad sentralt.
 - (33) A er nå dømt for forsøk på grovt ran og – som ledd i dette – medvirkning til overtredelse av straffeloven § 229 første straffalternativ, jf. § 232. Det straffbare forhold ligger i nedre skikt av de forbrytelser som oppfyller kriminalitetskravet i straffeloven § 39 c nr.1. Ved vurderingen av gjentakelsesfaren er det straffbare forholds karakter av vesentlig betydning. Etter min oppfatning kan man da ikke se bort fra at det dreier seg om en medvirkningshandling og bedømme gjentakelsesfaren så å si som om A selv hadde utført den grove voldshandlingen. Aktor har fremhevet og lagmannsretten synes å ha lagt til grunn at det var tilfeldig – et resultat av rollefordelingen – at det ikke var A som utøvet volden. Lagmannsretten sier i denne forbindelse:

”[A] hadde en sentral rolle ved ranet. Han planla det sammen med medtiltalte herunder vurderte han alternativene for hva som kunne skje. Ett av disse var nettopp å gyve løs og ”kline” vedkommende ned. I tillegg kommer det at etter at fornærmede var slått over ende, fortsatte [A] med å tilskynde voldsutøvelsen og oppfordret medtiltalte til ytterligere vold ved å be ham stoppe fornærmedes skriking ved å holde henne over munnen.”
 - (34) Etter min oppfatning gir ikke dette grunnlag for å konstatere at det like gjerne kunne vært A som hadde utført de grove voldshandlingene. Det som objektivt sett kan konstateres er at A, som var sterkt beruset, ikke selv har brukt vold, men har medvirket forsettelig.
 - (35) Ved vurderingen av gjentakelsesfaren må det forhold A nå er dømt for, ses i sammenheng med hans kriminelle rulleblad, som førstvoterende har gjennomgått. A er en sosialt nedkjørt alkoholiker hvis omfattende kriminalitet er alkoholrelatert. Av tidligere domfellelser er først og fremst Gulating lagmannsretts dom 1. desember 1993 av betydning fordi de forhold som ble pådømt, oppfyller kriminalitetskravet i straffeloven § 39c nr.1 første punktum, jf. tredje punktum. Det dreide seg om en grov voldsforbrytelse

som ledd i et ran begått mot en eldre kvinne. Som førstvoterende nevner, ble han også i 1992 dømt for ran ved bruk av vold overfor en kvinne. Etter at han i 1998 slapp ut fra sikring i institusjon er han, når bortses fra denne saken, ikke domfelt for å ha begått eller medvirket til alvorlige voldshandlinger. De alvorlige forbrytelsene ligger langt tilbake i tid, og jeg finner det vanskelig på grunnlag av dem å slutte at det i dag foreligger en nærliggende fare for at A skal utøve grov vold. Det er selvfølgelig også en risiko til stede for at han i beruset tilstand vil kunne medvirke til andres grove vold i lignende situasjoner som i denne saken. Det er imidlertid ikke vist til tidligere tilfeller som bærer bud om dette.

- (36) Jeg er på denne bakgrunn kommet til at forvaring ikke kan idømmes. Det må da utmåles en fengselsstraff som passende kan settes til to år og seks måneder.
- (37) Dommer **Tjomsland:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (38) Dommer **Bruzelius:** Likeså.
- (39) Dommer **Aasland:** Likeså.
- (40) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

1. Anken forkastes.
2. I straffen fragår i alt 380 – trehundreogåtti – dager for varetektsfengsel.

Riktig utskrift bekreftes: